

Oponentský posudek

Blanka Zilynská: *Synody v Čechách 1440-1540. Proměny synodální praxe v Čechách v kontextu vývoje synodality v Evropě. Disertační práce. Univerzita Karlova-Filozofická fakulta-Ústav českých dějin, Praha 2008. 280 s.*

Již v úvodním slovu se Blanka Zilynská programově hlásí k tradici empiricko-kritického dějepisectví a jako jeden z hlavních metodologických požadavků proklamuje využití „všech dochovaných (resp. alespoň známých nebo dostupných) pramenů, včetně všech variant a opisů, a provedení ‘totální kritiky’, ‘absolutní analýzy’ - jak filiace textů, tak hledání cest jednotlivých zpráv, sledování prostředí, v němž vznikly nebo se uchovaly.“ Souznění s tímto pojetím historikovy práce, zrozeném na konci 19. století a nyní opětovně aktualizovaném zejména v německém a částečně také v českém prostředí, dokládá i důraz na komparaci, v tomto případě na srovnávání shodných i odlišných znaků synodální praxe v pozdně středověkých i raně novověkých Čechách a v křesťanské Evropě. Kategoricky formulovaná maxima (jejíž uplatnění se v současné medievistice předpokládá především při přípravách kritické edice významného textu, při aplikaci na novodobý materiál ovšem nutně selhává) se zákonitě musela střetnout s realitou, tj. s relativně dlouhým vymezením sledovaného úseku, zahrnujícího plných sto let, včetně nástupu luterské reformace, na níž v Čechách působící církve nutně reagovaly, nerovnoměrně zachovanými prameny i s rozsáhlou odbornou literaturou. I to je nepochybně důvod, proč autorka neobsáhla látku v proponovaném zadání a v páté, interpretační kapitole dospěla fakticky jen ke sklonku 15. století, zatímco další vývoj pouze letmo naskicovala. Poněkud neorganicky pak působí exkurs, věnovaný synodálním protihusitským opatřením v střeoevropských diecézích. Nevadí mi ani tak, že již byl publikován, nýbrž že se zcela vymyká časovému vymezení práce a soustřeďuje se fakticky na léta 1418-1430. Ve skutečnosti tvoří cenný doplněk předchozí, před třiceti lety publikované autorčiny knihy *Husitské synody v Čechách (1418-1440)*.

Na rozdíl od knižní juvenilie se Zilynská tentokrát neomezila pouze na synody utrakvistického duchovenstva, nýbrž všímá si i shromáždění katolického kléru a částečně dokonce přihlíží k situaci v rané jednotě bratrské. Dominantní pozornost však věnuje, a v tom je patrná kontinuita se starší prací, nadále synodám kališnickým. Východiskem pro vlastní výzkum bylo, kromě zvládnutí imponujícího množství pramenů a literatury (zde badatelka příkladně zúročila opakované pobyty ve Spolkově republice Německo a v Polsku), teoretické ujasnění klíčových pojmů, zvláště důležité vzhledem k jejich dobovému významovému rozkolísání. V souladu se zahraniční literaturou Zilynská rozlišuje *koncily* a *synody*, které dále dělí na *provinciální* a *diecézní*, lišící se od *konvokací*, označujících shromáždění duchovenstva z menších správních jednotek. Sama si však uvědomuje, jak je toto dělení novodobé a schematické, neboť realita porevolučních Čech se značně lišila od stavu před rokem 1418 i od

situace v okolní Evropě a substantivum *synodus* mělo, jak sama konkrétně dokládá, rozmanité významy, jejichž interpretace závisí konkrétním kontextu. Přesto kapitola věnovaná této problematice není nadbytečná, ale může sloužit jako exemplum pro výklad úskalí středověkého pojmosloví.

Problematičnost kategorie či pojmu *synoda* se zákonitě promítá do padesátistránkového katalogu událostí, ve skutečnosti neobyčejně pracného soupisu šestapadesáti shromáždění, které v letech 1441-1539 více či méně vykazují rysy synody (byť v případě kališnického kněžstva nemůže být z hlediska římské církve o synodách vůbec řeč). Sám tento seznam, důkaz autorčiny nezměrné péle, je doplněn, stejně jako v publikaci o utrakvistických synodách revolučních časů, soupisem zjištěných pramenů (ať již v rukopisné či tištěné podobě) a relevantní moderní vědeckou literaturou, mezi níž se objevují i tituly, jež se tématu speciálně nevěnují a dotýkají se ho toliko rámcově (kupř. můj šestý svazek Velkých dějin zemí Koruny české). Tato část disertace přežije v případě publikování, za které se hlasitě přimlouvám, dlouhá desetiletí a stane se nadlouho základní orientační pomůckou pro další bádání, nepochybně, jak z textu vyplývá, i pro autorku samotnou. Důležité je, že Zilynská v záhlaví každé události uvádí, o jaké shromáždění z hlediska konfesijní příslušnosti šlo, eventuálně, zda se konalo v kontextu jiné akce, např. zemského sněmu či stavovského sjezdu.

Vlastní výklad vtělila autorka, jak již bylo řečeno, do páté kapitoly, v níž ovšem nejednou, jak přiznává, stojí před obtížně řešitelnými problémy, neboť ani vyčerpávající heuristika neskýtá v důsledku torzovitosti a stručnosti pramenného materiálu záruku bezpečné rekonstrukce události či alespoň hlubšího vhledu do jejich průběhu. Badatelčina noetická skepse tak na několika místech chvályhodně koriguje názory o spasitelnosti empiricko-kritické metody. Některé historické jevy nám prostě zůstanou navždy utajeny. Přesto pečlivá heuristika a kritika pramenů přinášejí cenná dílčí zjištění a doplňky, ať již se týkají treboňské katolické „synody“ v roce 1441, Příbramovy spolupráce s katolickým shromážděním o sv. Jeronýmovi téhož roku či sporů sjednocujícího se kališnictví s tábory v letech 1441-1444. Materiál snesený Nejedlým a rozmnožený i interpretovaný Urbánkem se tu podařilo uceleně vyložit. Za zvláště nosný pokládám postřeh, že Ptáčkovy a později Poděbradovy východočeské landfrýdy poskytly Rokycanovi politickou oporu, bez níž by jeho sjednocovací snahy sotva uspěly. Na léta 1440-1448 se autorka soustředila nejvíce (viz i dvě drobné edice v přílohách), s každým dalším časovým úsekem (1450-1470, 1471-1539) počet stran klesá. V případě poděbradského období je to dáno malým počtem shromáždění, svolávaných často z nařízení panovníka či sněmu, v případě jagellonské a raně habsburské éry pak rozsahem pramenů a složitějších poměrů v souvislosti s reakcí na luterskou reformaci. Zilynská podle mého soudu své analýzy plným právem v podstatě ukončila léty 1497-1500. Je patrné, že v časech vlády Vladislava Jagellonského se v utrakvistické sféře, konkrétně v tzv. dolní konzistoři, zřízené roku 1478, situace stabilizuje. K volbě

administrátora duchovenstvem nebo stavovským sjezdem přibývá nový moment-delegování části stavovských kompetencí na pražské konšely, kteří vybírali členy konzistoře. Někdejší snaha husitského duchovenstva uchovat si organizační svébytnost spolu s rozhodováním o obsazování vedoucích funkcí, patrná ještě po roce 1440, ustoupila zesílené roli laiků.

V této souvislosti se dovolím vyslovit ke dvěma problémům. Tvrzení, že teprve doba pozdního utrakvismu plně uvedla do praxe husitský artikul zaměřený proti světskému (ekonomickému i politickému) panování kněžstva, jistě platí, nikoliv však absolutně. Spíše bych tu zdůraznil kontinuitu vývoje, sahajícího nesporně až k časům vlády Václava IV., i posuny, které nastaly v revoluční a poděbradské době. Zilynská je samozřejmě dobře zná (svědčí o tom následující kapitoly), navrhuji jen poněkud oslabit příliš kategoricky znějící názor. Druhé podotknutí má povahu doplňku. Domnívám se, že k završení procesu v poslední čtvrtině 15. století nedošlo náhodou, nýbrž v souvislosti s celkovým vyhraněním a zformováním stavovského systému v Českém království (určení počtu členů zemského a dvorského soudu v letech 1485 - 1487, vymezení panského a rytířského stavu v roce 1500, rozdělení zemských úřadů mezi pány a rytíře 1497). Bylo v řádu věci, aby se stavovský moment uplatnil též při správě kališnické církve. Vývoj poměrů v letech 1500-1539, jak jej badatelka stručně načrtla, zůstává výzvou pro další výzkum, k němuž je sama nepochybně nejlépe vyzbrojena.

S výkladem o jednotlivých kališnických a katolických synodách pěkně koresponduje kapitola o podobách středověkých synod v Evropě (byť digrese hluboko do raného středověku je až příliš detailní). I tato komparace potvrzuje, jak se utrakvistická církev snažila uchovat, snad až do osmdesátých let 15. věku, alespoň částečně řádnou podobu synodálních shromáždění, než se z nich v důsledku kontroly kališnických sjezdů liturgický program vytratil. Z erudovaného a umného srovnání utrakvismu s předchozími zvyklostmi a pravidly i s praxí nastupující luterské reformace a reformovaných církví považuji za nejdůležitější poznatek, který se ukazuje jako opodstatněný i v jiných oblastech. Husitství (resp. utrakvismus) nemá ještě sílu a razanci velkých evropských reformací, i když je v mnoha rysech anticipuje.

Mohl bych zde vypočítávat autorčiny zásluhy (např. dovednou kritiku tzv. Výpisů, jejichž novou interpretací opravila a někde dokonce vyvrátila starší názory Kroftovy) i uvádět drobné námitky (např. v otázce spolehlivosti rukopisu Š Starých letopisů českých), koncepční výhrady (až přílišný zřetel k správnému momentu a menší pozornost obsahové náplni synod i ne zcela přesné formulace (kališnický požadavek přijímání dětí byl logickým důsledkem přesvědčení o spasitelnosti přijímání sub utraque), avšak to by na mém kladném výsledném stanovisku nic nezměnilo.

Závěr: Badatelsky vyzrálou disertační práci Blanky Zilynské, plod dlouholetého a systematického úsilí, plně doporučuji k obhajobě jako podklad pro získání vědeckého gradu Ph.D.

V Praze 7. května 2008

prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.